

Н. А. Сторчак, аспірант

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна

НЕОБХІДНІСТЬ УНІФІКАЦІЇ ОБСТАВИН, ЯКІ ВРАХОВУЮТЬСЯ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

В статті досліджуються прояви суддівського суб'єктивізму при призначенні позбавлення волі на підставі загальних засад призначення покарання, встановлюються причини такого суб'єктивізму та можливі шляхи уніфікації обставин, які беруться до уваги при призначенні покарання.

Ключові слова: призначення позбавлення волі, ступінь тяжкості злочину, особа винного, пом'якшуючі обставини, обтяжуючі обставини.

Один з найважливіших кримінально-правових інститутів — призначення покарання — має чимало проблемних аспектів, зокрема, відсутність єдиного підходу суддів до питання застосування покарання, в тому числі у виді позбавлення волі, незважаючи на те, що кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство орієнтує суд на врахування всіх обставин у їх сукупності та включення їх до мотивування вироку. Це засвідчує вивчення судової практики та наукової літератури, зокрема, праць Г. С. Гаверова, І. М. Гальперина, В. Н. Бурлакова, Т. І. Іванюк, В. В. Полтавець, Т. В. Сахарук тощо. Відповідно, за мету даного дослідження ставиться виявлення конкретних проявів суддівського суб'єктивізму при призначенні покарання, зокрема, позбавлення волі (на підставі загальних засад призначення покарання), встановлення причин такого розсуду та можливих шляхів його уніфікації.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 65 Кримінального кодексу України (далі — КК України), підставами обрання судом певного виду покарання та конкретної його міри є ступінь тяжкості вчиненого злочину, особа винного, пом'якшуючі та обтяжуючі обставини [8, ст. 65]. Однак, на підставі аналізу 100 вироків судів першої інстанції (вибірка з вироків, що постановлялися судами Миколаївської області у 2008 році тільки на основі загальних засад призначення покарання — без співучасті, незакінченого злочину тощо) було встановлено, що повністю перераховані та розкриті вищезазначені загальні засади призначення покарання тільки у 15 % вироків.

Всі інші вироків мали певні недоліки, неточності в обґрунтуванні, зокрема, конкретний ступінь тяжкості злочину був вказаний лише у 42 % вироків; посилання на ступінь тяжкості та особу винного без їх розкриття (“враховуючи ступінь тяжкості злочину і особу винного”, “беручи до уваги тяжкість злочину і особу винного” і т. п.) спостерігалось у 7 % вироків; взагалі не було посилання на ступінь тяжкості у 15 % вироків, а на особу підсудного — у 11 %.

В переважній більшості вироків просто перераховувалися такі обставини, як щире каяття, відсутність судимості, негативна (задовільна, посередня, позитивна) характеристика особи, наявність дітей на утриманні, “працює” (“не працює”) і т. п., без вказівки на їх значення — чи вони є пом'якшуючими або обтяжуючими обставинами, чи характеризують особу винного, причому як саме — позитивно або негативно. В 4 % вироків взагалі не було посилання на жодну з обставин, вказаних

спективною, може підвищити авторитет суду і закону, вирішити чимало проблем, пов'язаних з принципом справедливості, і навіть полегшити проблеми безпеки суддівського корпусу [12, 693]. Так, Т. І. Іванюк пропонує на законодавчому рівні здійснити оцінку в балах обставин, які пом'якшують покарання, передбачених ч. 1 ст. 66 КК України, в умовно прийнятій системі балів від 1 до 5 (наприклад, щире каяття — 1 бал, з'явлення із зізнанням — 2 бали, вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність — 5 балів). Ці бали мають враховуватися суддями відносно середнього значення покарання [7, 10–11].

Подібна система видається прийнятною при детальному розробленні відповідної методики для всіх обставин, в тому числі мають бути взяті до уваги й ті обставини, які сьогодні в законі відсутні, але які найчастіше зустрічаються в суддівській практиці, а також при закріпленні цього законодавчо чи, принаймні, на рівні Постанови Пленуму Верховного Суду України та при точному дотриманні цієї методики суддями.

Реалізація пропозиції конкретизувати диспозиції статей КК надасть йому більшої чіткості та визначеності, однак потягне за собою значну деталізацію закону та збільшення числа частин в статтях Особливої частини КК. І при цьому все ж таки стандартну розробку мотивування з усіх кримінальних справ дати неможливо, оскільки діяння та особи, які їх вчинили, можуть чимось відрізнитися.

Що стосується теоретичного рівня суддівської правосвідомості, то як би він не підвищувався, оцінки окремих обставин справи та ступеня суспільної небезпечності особи винного залишаться різними. Все одно, суддя на свій розсуд обирає з набору покарань ту чи іншу санкцію, вважаючи, що вона найбільш доцільна в даному конкретному випадку.

Зрештою, дослідження проблем, пов'язаних із врахуванням при призначенні покарання певних обставин, призводить до наступних висновків. При призначенні покарання кожна така обставина не може розглядатися лише сама по собі, ізолювано одна від одної, бо закон орієнтує суд на врахування всіх обставин у їх сукупності. При цьому суд не повинен обмежуватися у вироку простою констатацією різних обставин — вони мають бути всебічно оцінені судом. Проста арифметична перевага позитивних чи негативних обставин і рис є недостатньою підставою для вибору адекватного покарання. Тому, безумовно, потрібне вироблення науково обґрунтованих критеріїв класифікації та систематизації всіх обставин для встановлення місця та ролі кожного з них.

Навіть при визнанні різноманітності особистісних проявів окремих підсудних і їх врахуванні уніфікований підхід при призначенні покарання забезпечить реалізацію принципу рівності, адже повинен привести до усунення невиправданого різнобою в судовій практиці та встановленню в масштабах країни єдиної політики застосування покарання, в тому числі у виді позбавлення волі, з тієї чи іншої категорії кримінальних справ.

Література

1. *Архів Єланецького районного суду Миколаївської області за 2008 рік.*
2. *Архів Вознесенського районного суду Миколаївської області за 2008 рік.*
3. *Архів Снігурівського районного суду Миколаївської області за 2008 рік.*
4. Бурлаков В. Н. *Личность преступника и назначение наказания: Учеб.пособие.* — Л.: ЛГУ, 1986. — 87 с.
5. Гаверов Г. С. *Общие начала назначения наказания по советскому уголовному праву. Учебное пособие.* — Иркутск, 1976. — 100 с.
6. Гальперин И. М. *Наказание: социальные функции, практика применения.* — М.: Юрид. лит., 1983. — 208 с.

7. Іванюк Т. І. *Обставини, які пом'якшують покарання, за кримінальним правом України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка.* — К.: 2006. — 15 с.

8. *Кримінальний кодекс України.* — К.: Видавничий дім “Скіф”, 2009. — 156 с.

9. Полтавець В. В. *Загальні засади призначення покарання та їх кримінально-правове значення: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08.* — Луганськ, 2005. — 200 с.

10. *Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24.10.2003 р. “Про практику призначення судами кримінального покарання” // [Електронний ресурс] Правова система “Інфодиск: Законодавство України”.*

11. Сахарук Т. В. *Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук.* — К., 2006. — 18 с.

12. *Энциклопедия уголовного права. Т.8. Уголовная ответственность и наказание.* — Издание профессора Малинина. — СПб ГКА, СПб., 2007. — 798 с.

Н. А. Сторчак, аспірант

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики,
Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65058, Украина

НЕОБХОДИМОСТЬ УНИФИКАЦИИ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ, УЧИТЫВАЕМЫХ ПРИ НАЗНАЧЕНИИ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ

РЕЗЮМЕ

В ходе исследования практики судов по применению лишения свободы установлены конкретные проявления судейского усмотрения при учете общих начал назначения наказания, субъективные и объективные причины их существования, а также возможные пути унификации обстоятельств, учитываемых при назначении лишения свободы.

Ключевые слова: назначение лишения свободы, степень тяжести преступления, личность виновного, смягчающие обстоятельства, отягчающие обстоятельства.